

We kunnen noch met, noch zonder toeval leven

Een paradox over toeval en beslissingen

Naar een artikel van Barteld Kooi in Filosofie Magazine

8 maart 2026

- 1 Het beginsel van voldoende reden
- 2 De ezel van Buridan
- 3 De paradox
- 4 Filosofische reflectie
- 5 Conclusie

Definitie (Beginsel van voldoende reden)

Voor alles wat gebeurt, is er een reden waarom het zo is en niet anders.

- Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716)
- Misschien kennen we de reden niet, maar dat wil niet zeggen dat die reden niet *bestaat*.
- Conclusie: **toeval bestaat niet** — alles heeft een oorzaak of verklaring.

“Waarom poept de hond buiten?”

“Waarom is die dat gewend?”

- Een kind stelt doorvragen tot we het antwoord schuldig moeten blijven.
- Maar volgens Leibniz is er *altijd* een antwoord — ook al kennen wij het niet.

De ezel van Buridan

De ezel van Buridan (vervolg)

Het gedachte-experiment

Een hongerige ezel staat tussen twee **perfect symmetrische** balen hooi.

- Behalve de positie is er geen verschil.
- Welke baal moet hij kiezen?

- Als de ezel naar *links* gaat, is daar **geen goede reden** voor.
- Immers: links en rechts zijn volstrekt identiek.
- Een rationele ezel zou dus *geen keuze kunnen maken*.
- Conclusie: de ezel **verhongert** te midden van het eten.

De uitdaging

Als het beginsel van voldoende reden waar is, kan de ezel niet kiezen. Maar in de praktijk moeten we *wel* kiezen.

We kunnen niet zonder toeval

- Soms is er *geen* goede reden om A boven B te kiezen.
- Maar **geen besluit nemen** is vaak schadelijker dan een willekeurig besluit.
- Dus delegeren we aan het toeval: we gooien een muntje op.

Example

Een voetbalwedstrijd begint met een toss — zuiver toeval bepaalt wie begint.

We kunnen niet met toeval leven

- Maar we vinden toeval **onbevredigend**.
- Psychologisch onderzoek naar **cognitieve dissonantie**:
- Ons brein verzint *achteraf* een reden voor keuzes die eigenlijk niet weloverwogen waren.
- We kunnen het toeval niet goed onder ogen komen.

“We nemen geen genoegen met iemand die zonder enige uitleg het ene verkiest boven het andere.”

We kunnen **niet zonder** toeval
(want soms moeten we kiezen)

MAAR

We kunnen **niet met** toeval leven
(want we willen redenen voor onze keuzes)

- 1 **Metafysisch:** Bestaat er werkelijk toeval, of is het altijd schijn?
- 2 **Ethisch:** Mogen we beslissingen aan het toeval overlaten (loterijen, tossen)?
- 3 **Psychologisch:** Waarom kunnen we niet accepteren dat sommige keuzes toevallig zijn?

- **Leibniz** zou zeggen: ook de keuze van de ezel heeft een reden — al is die voor ons onkenbaar (bijv. een minimale hersenactiviteit).
- **Buridan** wijst op de spanning tussen rationaliteit en werkelijkheid.
- De paradox blijft: we kunnen niet zonder toeval, maar we kunnen er ook niet mee leven.

- ① **Leibniz:** Alles heeft een reden — toeval bestaat niet.
- ② **Ezel van Buridan:** Zonder reden kan een rationeel wezen niet kiezen.
- ③ **Praktijk:** We moeten soms kiezen zonder reden — dan gebruiken we toeval (muntje).
- ④ **Psychologie:** Maar we kunnen niet goed met toeval leven; we rationaliseren achteraf.
- ⑤ **Conclusie:** We kunnen **noch met, noch zonder** toeval leven.

Hebben jullie wel eens een belangrijke beslissing
aan het toeval overgelaten?

Voelde dat achteraf goed of juist onbevredigend?